

USPOREDNA ANALIZA KRIMINOLOŠKO – FORENZIČKIH ZNAČAJKI ALKOHOLIČARA I SHIZOFRENIH BOLESNIKA POČINITELJA NASILNIČKIH DELIKATA

Dubravka Džaja-Hajduk

Zavod za rehabilitaciju Zajezda

SAŽETAK

Ovaj rad je preliminarni izvještaj o istraživanju čije je provođenje u tijeku. Uvodno se navode rezultati dosadašnjih istraživanja o povezanosti alkoholizma i nasilničkog kriminaliteta, te shizofrenije i nasilničkog kriminaliteta, uključujući i obilježja počinitelja. Dosadašnja slična istraživanja pokazuju prilično nekonzistentne rezultate koji su često posljedica i općih metodoloških problema. Ključno pitanje na koje se ovim istraživanjem želi odgovoriti je: koliko sama psihijatrijska dijagnoza pridonosi mogućoj pojavi nasilničkog ponašanja, a u kojoj je mjeri ono proizvod specifičnog sklopa kriminološko-forenzičkih i psihosocijalnih obilježja samih počinitelja, posebno alkoholičara, a posebno shizofrenih bolesnika.

Istraživanje ima dva cilja: utvrditi strukture veza među kriminološko-forenzičkim i psihosocijalnim varijablama za svaku od promatranih skupina, te ispitati razlike među alkoholičarima i shizofrenim bolesnicima s obzirom na navedene varijable. Uzorak čini 200 alkoholičara i shizofrenih bolesnika počinitelja delikata nasilja koji su u razdoblju od 1998. do 2002. godine bili vještačeni u Centru za vještačenja Psihijatrijske bolnice Vrapče (ispitanici s dualnim dijagnozama su isključeni).

Instrument za prikupljanje podataka koristit ima 79 varijabli, a u obradi podataka koristit će se metode Hi – kvadrat testa, faktorska analiza i kanonička diskriminativna analiza.

Ključne riječi: nasilnički delikti, alkoholizam, shizofrenija.

1. UVOD

U znanstvenim analizama stanja, kretanja i strukture kriminaliteta s pravom se posljednjih godina u nas i u svijetu sve veća pozornost poklanja kriminalnom ponašanju s elementima nasilja.

Naime, riječ je o deliktima koji prvenstveno zbog svoje socijalne destrukcije – uznemiravanja javnosti, nespokojsva građana, zabrinutosti za vlastitu sigurnost, straha od viktimizacije i sl. vode do slabljenja povjerenja u legalne institucije kojima je zadaća zaštita društva od zločina i zaslužuju posebnu pažnju.

Problem nasilničkog kriminaliteta, kao i kriminaliteta općenito, multidimenzionalan je i vrlo složen.

Brojni i različiti oblici kaznenih djela s obilježjima nasilja ne samo da produciraju široku kriminalnu populaciju s pomakom prema sve mladim dobnim skupinama, već sukladno tome imaju za posljedicu i sve veći broj viktimizacija, predstavljajući ozbiljan problem u suvremenim društvima.

Žaja (1984; prema Singer, 1995:140) razmatrajući opća obilježja nasilničkog ponašanja ističe da sva nasilnička ponašanja imaju za posljedicu oštećenje žrtve kojom se fizičkom silom nanosi fizička i/ili psihička bol manjeg ili većeg intenziteta, a što u krajnjem slučaju može dovesti i do usmrćenja žrtve.

Nadalje, suština nasilničkih delikata proizlazi iz konstrukcije bića djela u kojoj sila ili ozbiljna

prijetnja, vrijeđanje, zlostavljanje, tuča, drsko ili bezobzirno ponašanje čine bitno obilježje određenoga kaznenog djela.

Dakle, u sferi nasilničkog ponašanja nalaze se nasilnički delikti različite prirode i intenziteta – od uvrede do ubojstva, od zlostave do teških akata terora (Singer, 1995:140).

Weiner, Zahn i Sagi (1990; prema Durant, Thomas, 1999:272) nasilje, primjerice, definiraju kao prijetnju, pokušaj ili uporabu fizičke sile od strane jedne ili više osoba, a koje rezultira fizičkim nanošenjem zla, odnosno povrede ili nanošenjem nefizičke povrede ili štete jednoj ili više osoba.

Kazneni zakoni, u pravilu, ne sadrže tipologije kaznenih djela po kriteriju primijenjene sile samim time što se ona pojavljuje kod različitih vrsta kaznenih djela – primjerice, kod kaznenih djela protiv života i tijela, protiv spolne slobode i spolnog ćudoreda kaznenih djela protiv imovine, kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži, kaznenih djela protiv opće sigurnosti ljudi i imovine i sigurnosti prometa, kaznenih djela protiv javnog reda, kaznenih djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina itd.

Sila je, prema tome, bitno obilježje mnogih zakonskih opisa kaznenih djela svrstanih u različite glave kaznenih zakona. Uz to, valja naglasiti da pojam nasilničkog kriminaliteta tj. nasilničkih delikata nije formiralo zakonodavstvo, već znanost i to upravo kriminologija (Cajner, Kovčo, 1992:432).

Raspravlja li se o različitim pristupima i modelima etiologije nasilničkog ponašanja, kao jedini opravdani i prihvatljivi nameću se integrirani teorijski pristupi kojima je moguće mnogo jasnije i adekvatnije objasniti specifičnosti nasilničkog kriminaliteta uključujući počinitelje, žrtve i različite okolnosti počinjenja samog delikta.

Stoga su Rosenberg i Mercy (1991) predložili kombinaciju interdisciplinarnih teorija uključujući biološka, psihološka i sociološka objašnjenja nasilničkog kriminaliteta.

Integrirana paradigma koju predlažu naglašava sociopsihološki pristup koji obuhvaća kombinaciju kulturalnih, strukturalnih i interakcijskih čimbenika u objašnjenju delikata nasilja.

Tako kulturalne teorije nasilničko ponašanje objašnjavaju naučenim i prihvaćenim modelima ponašanja specifičnim za određenu skupinu, a koja se primjenjuju u određenim situacijama (Wolfgang, Ferracuti, 1967; prema Durant, Thomas, 1999:270).

Strukturalne teorije sugeriraju kako nejednakosti između statusa pojedinca i normativnog standarda društva (primjerice siromaštvo, nezaposlenost,

niži obrazovni status i dr.) mogu pridonijeti deliktima nasilja i kriminalitetu općenito.

Teorije interakcije shvaćaju nasilje kao proizvod dinamičkih odnosa između pojedinaca i njihovih socijalnih položaja kao što su primjerice dinamika i kvaliteta obiteljskih odnosa, odnosi u široj socijalnoj sredini, prisutnost različitih sociopatoloških pojava i sl., a što može utjecati na pojavu nasilničkog ponašanja (Rosenberg, Mercy, 1991:25).

Budući da se integrirana paradigma objašnjenja etiologije nasilničkog ponašanja, kao što je ranije spomenuto, temelji na sociopsihološkom pristupu, ne treba zanemariti ni utjecaj genetičkih čimbenika koji kod određenih pojedinaca, a dakako u sprezi s nepovoljnim psihosocijalnim čimbenicima, mogu pridonijeti nasilničkom ponašanju, što ističe i Brennan (1999; prema Tehrani, Nednick, Sarnoff, 2000:24)

Tako je do danas u različitim zemljama provedeno desetak studija na blizancima kako bi se utvrdio utjecaj genetičkih čimbenika na kriminalno ponašanje (npr. Christiansen, 1977:89–108; Cloninger, Gottesman, 1987; prema Tehrani, Mednick, Sarnoff, Grove i sur.1990:1293-1304).

Takoder treba istaknuti i studije provedene na usvojenim osobama tj. na osobama koje su odmah po rođenju odvojene od bioloških roditelja i usvojene. Takve studije provedene su u SAD – u (Crowe, 1975: 785–791), Švedskoj (Bohman, 1978: 269–276) i Danskoj (Mednick, Gabrielli, Hutchins, 1984: 891–894).

Ukratko, genetičke epidemiološke studije, iako provedene u različitim zemljama, od strane različitih istraživača te na različitim uzorcima, potvrdile su izvjestan utjecaj nasljednosti na sklonost i pojavu kriminalnog, pa tako i nasilničkog ponašanja.

Budući da se nasilnički delikti zbog svojih mnogobrojnih specifičnosti tretiraju kao ozbiljan društveni problem, predmetom su brojnih istraživanja. Primjerice, Singer (1995: 139) u okviru projekta "Utjecaj društvenih i gospodarstvenih čimbenika na strukturu i razvoj kriminaliteta u Hrvatskoj" ističe da u razdoblju od 1992. do 1994. god. bilježimo stalan porast broja osumnjičenih za izvršenje nekog nasilničkog delikta – posebice za kaznena djela teške tjelesne povrede, sudjelovanja u tuči i napada na službenu osobu. Autor takoder ističe, a što svakako zabrinjava, da je nasilje prije svega delikt osoba mlade životne dobi te da s povećanjem starosne dobi opada i relativni udio među počiniteljima delikata nasilja. Tako među osobama osumnjičenim za spomenuta kaznena djela maloljetnici sudjeluju s 9,3 %, a osobe u dobi od 26 do 39 godina života s čak 38,7 %. Kovčo (1996: 413) navodi da se udio nasilničkih delikata

u ukupnom broju osumnjičenih osoba u razdoblju od 1990. do 1995. god. u Republici Hrvatskoj kreće od 9 do 16 %.

Promatrajući strukturu spomenutih kaznenih djela po zastupljenosti se ističu teška tjelesna povreda, ubojstvo, razbojstvo i razbojnička krađa. Kao nepovoljan podatak autorica ističe i udio povratnika među počiniteljima nasilničkih delikata koji je oko dva puta veći u odnosu na udio povratnika u ukupnom broju počinitelja.

Povratništvo, i to posebice višestruko, u znatnoj je mjeri zastupljeno kod najtežeg delikta nasilja – kaznenog djela ubojstva.

Dujmović (1996: 384 – 395) u svom radu između ostalog daje prikaz kretanja nasilničkog kriminaliteta u 1993. i 1994. godini u tri razvijene zemlje srednje Europe (Austrija, Njemačka, Švicarska) i devet zemalja u tranziciji (Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Bugarska, Slovačka, Češka, Poljska, Ruska Federacija i Ukrajina) s naglaskom na činjenicu da Interpolova međunarodna statistika kriminaliteta u okviru nasilničkih delikata posebno prati ubojstva, teške tjelesne povrede, silovanja, razbojstva i razbojničke krađe.

Najvišu stopu razbojništava u 1993. god. imala je Bugarska (20,8%), zatim Ruska Federacija (19,6), dok je Hrvatska bila na trećem mjestu (9,3%).

U 1994. god. u Hrvatskoj je zabilježen pad stope ubojstava (-20,4 %), dok je porast stope ubojstava zabilježen u Sloveniji, Ukrajini, Ruskoj Federaciji i Poljskoj.

Najnižu stopu ubojstava među promatranim zemljama imale su Austrija i Švicarska. Što se tiče težih tjelesnih povreda najvišu stopu zabilježile su Češka, Slovačka, Mađarska i Poljska. Hrvatska je imala nisku stopu teških tjelesnih povreda (22,4%), a najnižu Austrija.

Najviše stope silovanja imale su Bugarska i Ruska Federacija, a od razvijenih zemalja Njemačka i Austrija. Hrvatska je imala najnižu stopu prijavljenih silovanja (3,0%) među promatranim zemljama čemu su, pretpostavlja se, doprinijele okolnosti koje povećavaju tamnu brojku ovog delikta nasilja.

Što se tiče razbojstava i razbojničkih krađa najvišu stopu imale su Ruska Federacija, Ukrajina, Bugarska i Češka, a od razvijenih zemalja Austrija i Njemačka, dok podaci o stopi razbojstava i razbojničkih krađa u Hrvatskoj «preneseni iz Interpolove međunarodne statistike nisu točni» (Dujmović, 1996:392).

Iako podaci u SAD-u registrirani od strane javne službe za prijavu zločina i Ureda za pravosudnu statistiku 1998. god. (FBI, 1996; prema Du-

rant, Thomas, 1999:267) ukazuju na pad tj. smanjenje broja nasilničkih delikata u proteklih sedam godina, omjer nasilničkog kriminaliteta u stvarnosti je još uvijek relativno visok predstavljajući vrlo ozbiljan društveni problem (Cohen, Swift, 1993: 50; Greenberg, Schneider, 1996:179).

Međunarodni podaci otkrivaju da su SAD perzistentno preplavljene jednim od najviših omjera ubojstava među zemljama razvijenog industrijskog svijeta (Durant, Thomas, 1999:267), a velik broj njih počinjen je vatrenim oružjem. Primjerice, 1996. god. vatrenim oružjem (pištoljem) počinjeno je 64 % ubojstava od ukupnog broja ubojstava žrtava starosne dobi od 17 do 39 godina života (Ured za pravosudnu statistiku 1996. god.; prema Durant, Thomas, 1999:267).

Delikti nasilja u SAD – u ne predstavljaju samo ozbiljan društveni, već i zdravstveni problem. Tako Prothrow–Stith, Spivak i Hausman (1987:67) navode da teške tjelesne povrede, napadi i sl. zdravstvenu skrb, zbog hospitalizacija i medicinskih tretmana žrtava, stoji najmanje 638 milijuna dolara godišnje, dok Adler, Mueller i Laufer (1996:286) ističu da počinitelj nasilničkog delikta koji se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne godišnje u prosjeku stoji oko 20 000 dolara.

Stoga Durant i Thomas (1999:279) naglašavaju da je u preveniranju nasilničkog kriminaliteta nužno potrebna integrirana javna, opća zdravstvena paradigma koja uključuje interdisciplinarnu suradnju javnih zdravstvenih djelatnika, epidemiologa, sociologa, djelatnika socijalne skrbi, pravosuda i policije.

Istraživanje kojem ovaj rad prethodi usmjeren je isključivo prema alkoholičarima i shizofrenim bolesnicima počiniteljima delikata nasilja - iz razloga što su upravo alkoholičari u skupini ovisnika kao i shizofreni bolesnici u skupini duševnih bolesnika najzastupljenije psihijatrijske kategorije, što potvrđuju i podaci Registra za psihoze RH iz 1999.god.Tako je u skupini duševnih poremećaja vodeća dijagnoza shizofrenije (38,4%), dok je na drugom mjestu dijagnoza alkoholizma (12,8%).

Stoga nam se nameću mnogobrojna pitanja o odnosu alkohola, alkoholizma, shizofrenije i nasilničkog kriminaliteta.

1.1 Nasilnički kriminalitet i alkoholizam

Promatrajući kriminalitet kao bio-psiho-socijalnu pojavu, suvremena je kriminologija napustila shvaćanje o jedinstvenim, determiniranim uzrocima kriminaliteta – stoga i alkoholizam ne promatra kao isključivi, nego često kao prevalentni, ali uvijek relevantni kriminogeni čimbenik (Džaja-Hajduk, 1998:24).

Uloga alkoholizma u genezi kriminalnog ponašanja može se promatrati na dva načina:

- kao izravan utjecaj alkohola na vršenje kaznenih djela
- kao posredan utjecaj na vršenje delikta, a kao posljedica trajnih psihičkih promjena uslijed dugogodišnjeg alkoholizma (Metzger, 1951; prema Žarković, 1991:34-35).

Prema rezultatima jednog od istraživanja u RH u populaciji odraslih osoba muškog spola evidentirano je 15% alkoholičara i 15% osoba koje umjereno konzumiraju alkoholna pića (Kovčo, Cajner-Mraović, 2000:4).

Službena kriminalistička statistika u SAD-u otkriva visoku incidenciju alkoholičara među počiniteljima kaznenih djela te sugerira da je alkoholizam tj. zlorabak alkohola uopće povezano s kriminalom i zločinima, posebice kad je riječ o deliktima nasilja.

Prema Bureau of Justice Statistics iz 1998. gotovo je 4 od ukupno 10 slučajeva nasilničkih viktimizacija sadržavalo u sebi neki od oblika ovisnosti o alkoholu (Durant i Thomas, 1999).

Bez obzira na očitu činjenicu da je alkohol povezan s zločinom, posebice s nasilničkim kriminalitetom, on se, kako je ranije spomenuto, ne smatra isključivim kriminogenim čimbenikom koji dovodi do zločina i zbog kojega se zločin događa.

Stoga je sprega između alkohola tj. alkoholizma vrlo složena, a studije i istraživanja vezana uz ovu problematiku brojna.

Primjerice, Wolfgang još 1958. u klasičnoj studiji koja je obuhvaćala 588 slučajeva ubojstava u Philadelphii u razdoblju od 1948. do 1952. ističe prisutnost alkohola u 64% slučajeva.

Voss i Hepburn (1968; prema Martin, 1992: 232-233) navode da je 53 % od ukupnog broja ubojstava u Chicagu počinjeno pod utjecajem alkohola, a Virkkunen (1974; prema Martin, 1992:232-233) ističe da je alkohol bio prisutan u čak 79 % počinjenih ubojstava u Helsinkiju u razdoblju od 1963. do 1968. god. Nadalje, Amir (1972) navodi da je alkohol bio prisutan u 34 % slučajeva silovanja u Philadelphii u razdoblju od 1958. do 1961. god., dok Gerston i Preston (1979; prema Martin, 1992: 232-233) ističu da je 33 % prijavljenih agresivnih napada počinjeno pod utjecajem alkohola. Sumirajući istraživanja provedena u Americi Conklin (1992:324) navodi da je alkoholizam bio prisutan kod 1/3 počinitelja ubojstava, dok Greenberg (1981; prema Conklin, 1992:324) smatra da je taj postotak znatno veći, tj. da su počinitelji kaznenog djela ubojstva u 60% slučajeva ispoljavali neki od oblika alkoholne ovisnosti.

Lang (1988:31; prema Kovčo, Cajner-Mraović, 2000:5), primjerice, ističe da je 40-60% osoba u nas i u svijetu osuđeno zbog kaznenih djela počinjenih uslijed akutne alkoholne intoksikacije i alkoholizma.

Kovčo, istražujući umorstva između intimnih partnera u RH, naglašava da je više od polovice takvih zločina počinjeno od osoba koje su ovisnici o alkoholu (Kovčo, Cajner-Mraović, 2000:5).

Iako se rezultati istraživanja kriminalnog ponašanja alkoholičara od autora do autora razlikuju, neosporno je da navedena kao i druga istraživanja potvrđuju relativno visok udio alkoholičara u nasilničkom kriminalitetu.

Ipak, još mnoga pitanja vezana uz ovaj složen odnos nisu u potpunosti razjašnjena kao što su npr. specifičnost uloge alkohola u kriminalnoj situaciji te utjecaj alkoholizma na vrste pojava oblika delikata nasilja i na modalitete njihova izvršenja.

1.2 Nasilnički kriminalitet i shizofrenija

Osim istraživanja vezanih uz odnos alkohola, alkoholizma i nasilničkog kriminaliteta, velik je i broj studija koje pokušavaju istražiti i pojasniti odnos između duševnih poremećaja (pa tako i shizofrenije) i delikata nasilja.

Naime, suvremena su istraživanja pokazala da je prevalencija prijavljenog nasilničkog ponašanja među osobama koje boluju od shizofrenije i do 5 puta veća nego što je to slučaj kod osoba koje ne boluju od ove duševne bolesti.

Osobe koje učestalo iskazuju psihotične simptome (deluzije ili halucinacije) zastupljene su u slučajevima nasilničkog kriminaliteta u omjerima koji su čak i nekoliko puta viši u odnosu na članove opće populacije koji ne boluju od duševnih poremećaja ove vrste (Mohandie, Duffy, 1999:11-12).

Nadalje, studije koje su proveli Swanson, Holzer, Ganju, Jono, 1990, Teplin, 1990, Link, Andrews, Cullen, 1992, Monahan, 1992, Tiihonen i sur. 1997, Steadman i sur., 1998; (prema Grossman i sur., 1995:790-795) potvrdile su ne samo postojanje povezanosti između duševnih poremećaja i nasilničkog ponašanja, već su otkrile i određene razlike između omjera nasilja i određenih dijagnostičkih kategorija, a što itekako može predstavljati dobru osnovu za buduća istraživanja.

Što se tiče odnosa između shizofrenije i nasilničkih delikata u spomenutim studijama ističe se da shizofreni bolesnici "nose" veći rizik nasilničkog ponašanja nego što je to slučaj kod osoba koje nisu duševni bolesnici, što posebice vrijedi za paranoidni oblik shizofrenije ne samo zbog specifične psihopatologije, već i zbog činjenice da takvi

bolesnici imaju daleko veću vjerojatnost uhićenja zbog počinjenog delikta nasilja.

Rezultati longitudinalne dvadesetšestogodišnje studije na jednom neodabranom uzorku određene godine rođenja koji se sastojao od 12 058 osoba provedene u sjevernoj Finskoj također sugeriraju kako su određene dijagnostičke kategorije tj. specifični duševni poremećaji povezani s povećanim rizikom nasilničkog ponašanja.

Tako je utvrđeno da je rizik nasilničkog ponašanja bio najviši među osobama muškog spola koje boluju od shizofrenije te kod osoba s dijagnosticiranim afektivnim poremećajem s psihotičnim obilježjima.

Također je utvrđeno da je rizik od činjenja nasilja bio čak četiri puta veći kod shizofrenih bolesnika s koegzistirajućom alkoholnom ovisnošću nego u skupini shizofrenih bolesnika koji nisu bili alkoholičari (Tiihonen i sur., 1997:840-843).

Ovaj podatak svakako upućuje na potrebu za daljnjim istraživanjima koja bi pokušala rasvijetliti složenu povezanost i zajedničko djelovanje duševnih poremećaja i alkoholizma na nasilnički kriminalitet.

Zaključno valja naglasiti da unatoč velikom broju različitih studija koje su imale za cilj pokušati razjasniti svu složenost odnosa između alkohola, alkoholizma i nasilničkog kriminaliteta te shizofrenije i nasilničkog kriminaliteta mnoga pitanja vezana uz ovaj odnos, kako na području etiologije i fenomenologije tako i na području preveniranja različitih oblika nasilničkog ponašanja i dalje ostaju otvorena, predstavljajući svojevrsan izazov, ali i obvezu istraživača za još opsežnijim, detaljnijim i kompleksnijim istraživanjima koja bi dovela do relevantnijih rezultata i egzaktnijih zaključaka vezanih uz ovu problematiku.

2. SVRHA ISTRAŽIVANJA

Kao što je u prethodnom poglavlju naglašeno, istraživanje koje se planira temeljit će se isključivo na kriminološko – forenzičkoj i psihosocijalnoj usporednoj analizi alkoholičara i shizofrenih bolesnika počinitelja nasilničkih delikata.

Iako su mnoge, do sada provedene studije, izučavale kompleksan odnos alkohola, alkoholizma i nasilničkog kriminaliteta kao i odnos duševnih poremećaja i delikata nasilja, neke od njih dovele su do inkonzistentnih rezultata, koji su nerijetko bili posljedica i općih metodoloških problema (Krawowski i sur., 1986., Rabkin, 1979; prema Grossman i sur., 1995:790).

Primjerice, dijagnostički su kriteriji, neki i od upitne vrijednosti, varirali kroz studije, a ponekad

nisu bili ni dovoljno specificirani, stoga se dešavalo da su pacijenti s paranoidnom shizofrenijom i pacijenti s bipolarnim afektivnim poremećajem bili svrstani u istu dijagnostičku skupinu (Tardiff, 1984: 1233).

Uz navedeno, sve se češće postavlja i pitanje počinitelja nasilničkih delikata s dualnim tj. dvostrukim dijagnozama – primjerice pitanje odnosa između alkoholizma i drugih oblika ovisnosti, duševnih poremećaja i nasilničkog ponašanja. Dok neke studije sugeriraju povećano nasilje među pacijentima s dualnim dijagnozama (npr. Bland, Orn, 1986., Yesavage i sur., 1986; prema Grossman i sur., 1995:791), u drugim se studijama navodi da je ovisnost o alkoholu vrlo rijetko povezana s deliktima nasilja počinjenim od strane psihotičnih pacijenata (Tardiff, Sweillam, 1980., Craig, 1982; prema Grossman i sur., 1995:791).

Također nije poznato ima li eventualna povezanost između dualnih dijagnoza i porasta nasilja svojih razlika u različitim dijagnostičkim skupinama, što bi, iako nije predmetom ovog istraživanja, bilo zanimljivo ubuduće istražiti.

Određeni metodološki problemi nalaze se i među studijama nasilničkog ponašanja temeljenim na omjerima kažnjavanja s obzirom na činjenicu da su sami omjeri uhićenja podcijenili pravu incidenciju nasilničkog ponašanja kod psihijatrijskih pacijenata (Monahan, Steadman, 1983; prema Grossman i sur., 1995:790).

Dakle, očevidno je pomanjkanje studija koje bi metodološke probleme istraživanja – prvenstveno one koji se tiču univerzalne uporabe suvremenih dijagnostičkih kriterija (klasifikacija), pravilnog odabira uzorka, metoda istraživanja i sl., ali i stvarnih omjera nasilja počinjenog od strane psihijatrijskih pacijenata svele na minimum te koje bi specifičnije i detaljnije izučavale moguće zajedničke karakteristike, sličnosti, ali i razlike među promatranim skupinama ispitanika.

Upravo ove manjkavosti postale su osnovom za provođenje istraživanja koje bi temeljeno na kriminološko – forenzičkoj i psihosocijalnoj usporednoj analizi alkoholičara i shizofrenih bolesnika, moglo dati odgovor na mnoga pitanja vezana prvenstveno uz specifičnosti etiologije nasilničkog kriminaliteta kod spomenutih ispitanika – uz utjecaj alkoholizma odnosno shizofrenije kao dijagnostičkih kategorija na počinjenje određene vrste nasilničkog delikta, ali i na značaj različitih kriminološko – forenzičkih i psihosocijalnih obilježja koja mogu pridonijeti nasilničkom kriminalitetu kod alkoholičara odnosno shizofrenih bolesnika.

Također bi bilo zanimljivo istražiti u kojoj mjeri sama psihijatrijska dijagnoza pridonosi mo-

gućoj pojavi nasilničkog ponašanja općenito, a u kojoj je mjeri nasilničko ponašanje prvenstveno proizvod specifičnog sklopa kriminološko – forenzičkih i psihosocijalnih obilježja samog počinitelja.

Međutim, sasvim je izvjesno da postojanje određene psihijatrijske dijagnoze (bilo alkoholizma, bilo shizofrenije), a u sprezi s nepovoljnim psihosocijalnim i kriminološko – forenzičkim obilježjima u značajnom broju slučajeva dovodi do nasilničkog ponašanja.

Nadalje, rezultati ovog istraživanja mogli bi ukazati i na različite omjere nasilja te na različite modalitete izvršavanja delikata nasilja počinjenih od strane alkoholičara odnosno shizofrenih bolesnika.

Neosporno je istaknuti da bi planirano istraživanje moglo pridonijeti predviđanju nasilničkog kriminaliteta navedenih skupina ispitanika, napredovanju i daljnjem diferenciranju kriterija za provođenje psihijatrijskih vještačenja alkoholičara i shizofrenih bolesnika te koncipiranju programa prevencije i uspješnijoj realizaciji terapijskog pristupa ovih kategorija forenzičkih pacijenata po čemu bi rezultati ovog istraživanja uz eksplorativni karakter i znanstveni pridonos imali i izravnu praktičnu vrijednost.

3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Postavljena su dva cilja istraživanja. Prvi cilj istraživanja usmjeren je utvrđivanju struktura veza među kriminološko-forenzičkim i psihosocijalnim varijablama za skupinu alkoholičara te shizofrenih bolesnika počinitelja delikata nasilja.

To je ujedno i dobra prilika da se rezultati dobiveni ovim istraživanjem usporede s do sada provedenim istraživanjima obilježja alkoholičara odnosno osoba s duševnim poremećajima počinitelja kaznenih djela s obilježjima nasilja.

Budući da je riječ o istraživanju strukture veza unutar nekog prostora, unutar ovog cilja istraživanja neće biti postavljena hipoteza.

Drugi cilj istraživanja je utvrditi postoje li razlike među alkoholičarima i shizofrenim bolesnicima počiniteljima nasilničkih delikata s obzirom na njihova kriminološko-forenzička i psihosocijalna obilježja.

Iako različita istraživanja, s više ili manje uspjeha, pokušavaju razotkriti svu složenost odnosa između alkoholizma i nasilničkih delikata kao i duševnih poremećaja i nasilja taj se odnos često izučava zasebno – dakle, izostaju studije koje bi usporedivale mnogobrojne specifičnosti te na taj način dovele do sofisticiranijih, znanstveno uteme-

ljenih zaključaka o mogućim sličnostima, ali i pretpostavljenim razlikama navedenih psihijatrijskih kategorija ispitanika.

Stoga su u cilju istraživanja postavljene dvije hipoteze:

1. Ne postoje statistički značajne razlike u prostoru kriminološko – forenzičkih obilježja između alkoholičara i shizofrenih bolesnika počinitelja delikata nasilja.
2. Ne postoje statistički značajne razlike u psihosocijalnim obilježjima između alkoholičara i shizofrenih bolesnika počinitelja nasilničkih delikata

4. METODE RADA

4.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje će biti provedeno na uzorku od oko 200 alkoholičara i shizofrenih bolesnika počinitelja delikata nasilja koji su u razdoblju od 1998. do 2002. god. bili vještačeni u Psihijatrijskoj bolnici Vrapče.

Istraživanjem će biti obuhvaćeni svi ispitanici kod kojih su alkoholizam ili shizofrenija prve dijagnostičke kategorije uz napomenu da će ispitanici s dualnom dijagnozom – primjerice s dg. shizofrenije i dg. alkoholizma (čak i simptomatskog) biti izuzeti iz uzorka.

Budući da je istraživanje retrospektivnog karaktera, podaci o alkoholičarima i shizofrenim bolesnicima bit će dobiveni isključivo iz ekspertiza - psihijatrijskih i psiholoških nalaza i mišljenja o duševnom stanju, a koji se nalaze na Odjelu za forenzičku psihijatriju Psihijatrijske bolnice Vrapče.

4.2. Uzorak varijabli

Podaci iz navedene dokumentacije bit će sistematizirani pomoću posebno konstruiranog Upitnika o kriminološko – forenzičkim i psihosocijalnim obilježjima koji se nalazi u prilogu.

Navedeni Upitnik uključuje 79 varijabli podijeljenih u 5 skupina:

1. skupina (11 varijabli) odnosi se na opće (aktualne) podatke o ispitaniku uključujući sadašnji obiteljski status
2. skupina uključuje 18 varijabli pasivnog obiteljskog statusa ispitanika s naglaskom na cjelovitost i strukturu obitelji, odnos među roditeljima ispitanika, prisutnost sociopatoloških pojava, odgovorne uvjete, obiteljsku adaptaciju, pojavu poremećaja u ponašanju i smetnji u učenju
3. skupina uključuje 5 varijabli koje se odnose na neka medicinska obilježja ispitanika - na dijag-

nostičku kategoriju prema MKB-10 te na pre-morbidni period (ranije psihijatrijsko liječenje, broj ranijih hospitalizacija u psihijatrijskoj ustanovi, pokušaj suicida, prvi kontakt ispitanika s alkoholom)

4. skupina uključuje 31 varijablu kriminološko – forenzičkog prostora ispitanika s naglaskom na počinjeno kazneno djelo – vrstu, pravnu kvalifikaciju, datum i godinu počinjenog djela, karakteristike mjesta počinjenja djela, vrstu upotrijebljene prisile, vrstu primijenjene sile, stjecaj, sudionništvo, odnos počinitelja i žrtve, karakteristike žrtve, alkoholiziranost i ubrojivost ispitanika tempore criminis, njegovu društvenu opasnost, ranije psihijatrijsko vještačenje, ranije kažnjavanje, datum početka vještačenja ispitanika, preporuke sudskog vještaka
5. skupina uključuje 14 varijabli psihološkog prostora ispitanika (kognitivne i konativne sposobnosti, prisutnost sumanutih misli/ ideja i halucinatornih doživljaja, stupanj tolerancije na frustraciju, agresivne tendencije, odnos ispitanika spram nasilja, počinjenog kaznenog djela i vlastite alkoholne ovisnosti).

4.3. Metode obrade podataka

Podaci će biti obrađeni na manifestnoj i latentnoj razini. Manifestna razina prvotno uključuje računanje distribucija (apsolutnih i relativnih frekvencija) ispitanika po kategorijama svake od ispitanih varijabli.

Zatim će na temelju programa CONTAB biti načinjene tablice kontingencije s pripadajućim parametrima. Statistička obrada podataka bit će izvršena metodom X^2 – testa za nezavisne uzorke. Kao kritična vrijednost statističke značajnosti bit će uzeta vjerojatnost pogreške (PRX^2 / DF) manja od 5 %.

Latentna razina obrade podataka temeljit će se na faktorskoj analizi za utvrđivanje latentne strukture unutar kriminološko – forenzičkog i psihosocijalnog prostora kod alkoholičara i shizofrenih bolesnika te na kanoničkoj diskriminativnoj analizi koja je radena po programu SPSS For Windows.

5. LITERATURA

1. Adler, F., Mueller, G., Laufer, W. (1996): *Criminal Justice: The Core*, McGraw-Hill, New York
2. Bohman, M. (1978): Some genetic aspects of alcoholism and criminality, *Archives of General Psychiatry*, 35,269-276
3. Cajner, I., Kovčo, I. (1992): Delikti nasilja, *Policija i sigurnost*, 1, 5-6, 431-451

4. Cohen, J.E., Swift, S. (1993): A Public Health Approach to the Violence Epidemic in the United States, *Environment and Urbanization*, 2, 50-66
5. Conklin, J.E. (1992): *Criminology*, Macmillan Publishing Company, New York
6. Crowe R.R. (1975): An adoption study of antisocial behavior, *Archives of General Psychiatry*, 31,785-791
7. Dujmović, Z.(1996): Usporedni pokazatelji kriminaliteta u srednjoj i istočnoj Europi u 1993. i 1994. godini, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 3,2, 384-395
8. Durant, Jr., Thomas, J. (1999): Violence as a public health problem: Toward an integrated paradigm, *Sociological Spectrum*, 19, 3, 267-281
9. Džaja-Hajduk, D. (1998): Psihosocijalna i kriminološka obilježja alkoholičara počinitelja krvnih i imovinskih delikata, *Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, Magistarski rad, Zagreb
10. Greenberg, M., Schneider, D. (1996): *Social Science Medicine*, 39, 179 – 187.
11. Grossman, L.S., Haywood, T.W., Cavanaugh, J.L., Davis, J.M., Lewis, D. (1995): State psychiatric hospital patients with past arrests for violent crimes, *Psychiatric Services*, 46, 8, 790-795
12. Kovčo, I. (1996): Delikti nasilja, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 3, 2, 396-414
13. Kovčo, I.; Cajner-Mraović, I. (2000): Intoxication by alcohol at the time of perpetration of homicide, *Alcoholism*, 36,1, 3-15
14. Martin, S.E. (1992): The epidemiology of alcohol – related interpersonal violence, *Alcohol Health and Research World*, 16, 3, 230-237
15. Mednick, S.A., Gabrielli, W.F., Hutchins, B. (1984): Genetic influences in criminal convictions : Evidence from an adoption cohort, *Science*, 224,891-894
16. Mohandie, K., Duffy, J.E. (1999): Understanding Subjects With Paranoid Schizophrenia, *FBI Law Enforcement Bulletin*, 68, 12, 8-16
17. Prothrow-Stith, D., Spivak, H., Hausman, A. (1987): The Violence Prevention Project: A public Health Approach, *Human Values*, 12, 67-69
18. Rosenberg, M., Mercy, J. (1991): "Introduction": In *Violence in America, A Public Health Approach*, Oxford University Press, New York
19. Singer, M. (1995): Delikti nasilja, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 16, 1, 139-152
20. Tardiff, K. (1984): Characteristics of assaultive patients in private hospitals, *American Journal of Psychiatry*, 141, 1232-1234
21. Tehrani, J.A., Mednick S.A., Sarnoff, A. (2000): Genetic Factors and Criminal Behavior, *Federal Probation*, 62, 2, 24-27
22. Tiihonen, J., Isohanni, M., Rasanen, P., Koiranen, M., Moring, J. (1997): Specific major mental disorders and criminality: A 26 - year prospective study of the 1966 northern Finland birth cohort, *American Journal of*

Psychiatry, 154, 6, 840-844

23. Wolfgang, M.E. (1958): Patterns in criminal homicide, University of Pennsylvania, Press, Philadelphia.

24. Žarković, T. (1991): Alkoholizam i kriminalitet, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Magistarski rad, Zagreb

COMPARATIVE ANALYSIS OF CRIMINOLOGICAL - FORENSIC CHARACTERISTICS OF ALCOHOLIC AND SCHIZOPHRENIC VIOLENT OFFENDERS

Summary

This paper is a preliminary report of research that is presently in progress. Introduction consists of the results of previous researches about relation between alcoholism and violent crime, and between schizophrenia and violent crime, including the characteristics of the offender. Similar researches conducted in the past showed rather inconsistent results, which are often caused by general methodological problems. The key question, which this research tries to answer, is: in what degree does the psychiatric diagnosis contribute to the possible occurrence of violent behavior, and in what degree is it the result of specific combination of criminological - forensic and psycho-social characteristics of the offenders, alcoholics and schizophrenics respectively.

The research has two goals: to determine structures of relations between criminological - forensic and psychosocial variables for all observed groups, and to question differences between alcoholics and schizophrenics regarding these variables. The sample consists of 200 alcoholics and schizophrenics - violent offenders, who were diagnosed in the Diagnostic center of Psychiatric hospital Vrapce (offenders with dual diagnoses were excluded from the research).

The instrument for data gathering consists of 79 variables. In data processing, methods of Hi-quadrant test, factorial analysis and canonic discriminative analysis will be used.

Key words: violent offences, alcoholism, and schizophrenia